

מו"ר הגאון רבי משה חיים דימנטמן שליט"א

ראש הכולל

חובל בחבירו ביוהכ"פ

כתב הרמב"ם (חובל ומזיק ד, ט) וז"ל: החובל בחבירו ביוהכ"פ, אפילו במזיד, חייב בתשלומין אע"פ שעבר עבירה שהוא חייב עלי מלקות, והלא כל המחויב מלקות ותשלומין לוקה ואינו משלם שאין אדם לוקה ומשלם, כך הם הדברים בכל חוץ מחובל בחבירו שהוא משלם שהרי בפירוש ריבנתה תורה חובל בחבירו לתשלומין שנאמר רק שבתו יתן ורפא ירפא עכ"ל.

ומקור הרמב"ם, דבמס' ב"ק (דף פז) קתני במשנה חובל ביוהכ"פ חייב לשלם. וסתמא קתני, משמע אפי' היכא דהתרו ביה משום יוהכ"פ, משלם ואינו לוקה וכנ"ל.

ומאידך, דעת הג"א שם, דהא דקתני החובל ביוהכ"פ חייב לשלם, כשלא התרו בו למלקות, לפי מה דקיי"ל כר' יוחנן דחייבי מלקות שוגגין וממון, חייב הממון. אבל אם התרו בו למלקות, לקי ואינו משלם. ולר"ל הסובר דגם חייבי מלקות שוגגין וממון פטור מהממון, מוקי משנתנו כר"מ דאמר לוקה ומשלם.

וסברת פלוגתייהו, נראה דהא דחדית רחמנא בחובל, דמשלם ואינו לוקה, משום דהמלקות דלא יוסיף נדחה כיון דהלאו שלא יוסיף הותר מכללו בב"ד, ומצד קלישות הלאו, ולכן הממון פטור מפני תשלומי חובל. אבל ל"ת אחר כגון חובל ביוהכ"פ אין המלקות דיוהכ"פ נפטר מפני חיוב ממון דחובל. והדר הדין דהיכא דאיכא ממון ומלקות, לקי ואינו משלם, כפי הפסק כר' יוחנן (כתובות לב, א) וזוהי דעת הג"א דלעיל.

ודעת הרמב"ם הוא דכמו דתשלומין דחובל דוחין המלקות דלא יוסיף, ה"ה נמי דדוחין מלקות של לאו אחר שעבר בשעת חבלה.

ויש להסתפק בהא דחידשה התורה דגבי חבלה, ממונא משלם מילקי לא לקי, אם משום דאלמוה רחמנא לתשלומין דחובל שידחה המלקות, ולפי"ז ה"ה מלקות של לאו אחר נדחה מפני תשלומים דחובל או דנימא דהא דחובל משלם ולא לקי משום קילותא דלאו דלא יוסיף, דהותרה מכללו בב"ד, וזהו רק בחובל, אבל אם חובל ביוהכ"פ, כיון דהלאו של יוהכ"פ אינו קל יותר, ולכן הדר דינא כמו בכה"ת, דמלקא לקי ממונא לא משלם. ולאור האמור, ניתן לומר דהרמב"ם סובר כצד א' הנ"ל. ואילו דעת הג"א סובר כצד ב' הנ"ל.

ומבואר להלן (לה,ב) היכא דהכהו הכאה שאין בו שו"פ (ולכא תשלומי חבלה) ובהדי דמחי קרע שיראין דידיה, לוקה ואינו משלם, אלמא דלאו דלא יוסיפו אינו קיל לשאר ממונות, והמלקות של לא יוסיפו, דוחה הממון של היזק, למרות דהלאו של לא יוסיף הותר מכללו בבי"ד. וא"כ חובל בחבירו דאמי' דתשלומי חובל פוטר המלקות, הוא משום דתשלומין דחובל אלימי לדחות מלקות, וממילא הי"ה דגם מלקות של לאו אחר כגון בחובל ביוהכ"פ ג"כ נדחה המלקות מפני תשלומין דחובל.

תמצית הדברים: שיטת הג"א, דדוקא חובל דמשלם ואינו לוקה, כי הממון דוחה המלקות דלא יוסיף משום דהלאו הזה קילא, כי הותרה מכללו בבי"ד. אבל חובל ביוהכ"פ דהמלקות ביוהכ"פ חמירא, המלקות פוטר הממון, דקיי"ל כריו"ח דלקי ואינו משלם. ומתני' פי' החובל דקתני חובל ביוהכ"פ חייב ממון, מייירי בדלא התרו בו למלקות, לפי ריו"ח הסובר חייבי מלקות שוגגין חייב בממון. ולר"ל הסובר דחייבי מלקות שוגגין פטורין מן הממון, מוקי כר"מ.

שי הרמב"ם, דממון חבלה חמיר, ודחי מלקות דלא יוסיף, וגם מלקות של יוהכ"פ נדחה וכנ"ל.

אמרינן במס' מכות (טז) לגבי אונס שגירש, מחזיר ואינו לוקה (באשת ישראל), דהוי לאו הניתק לעשה והיכא דביטל העשה בידיים, אזי לקי. ושם בגמ' הקשו ביטלו ולא ביטלו היכי משפחת לה, אי דקטלה, קלבד"מ, וכו'. והיינו אם אונס שגירש הרגה במזיד, קלבד"מ, דמתחייב בנפשו. ואם מתה, א"כ לא בטלה איהו. ומקי' התוסי' שם דלמא מייירי דקטלה בשוגג. דביטל העשה בשוגג, וליכא דינא דקלבד"מ כיון דהרגה בשוגג, ואף לתנא דבי חזקיה דחייבי מיתות שוגגין פטור מן הממון, זהו דוקא מיתה וממון, ואז מעשה דמיתה פוטר הממון. אבל חייבי מיתות שוגגין ומלקות, קיי"ל כרבי יוחנן (חולין פא) דחייב מלקות. ומתרץ התוסי' דאי הרגה בשוגג, הוי כמתה מאליה, ודברי המהרש"א שם צ"ב.

והקשה האחיעזר (סי' יט) ודחי איכא מציאות של ביטלו ולא ביטלו, היכא דאנס וגירשה, ואח"כ חרשה בידיים, דקיי"ל דמשלם דמי כולו, ואינו יכול להחזירה כי עכשיו כשחרשה, לאו בת קדושין הוי ונמצא דביטל העשה בידיים, דא"י להחזירה, וילקה על הלאו דלא יוכל לשלחה ולפי הרמב"ם הסובר דתשלומי חבלה, כמו דדוחין את המלקות של לא יוסיף, כמו"כ דוחין

את המלקות של לא יוכל לשלחה וכנ"ל ומיושבת קושיית האחייעור. וראיה אלימתא היא לשיטת הרמב"ם הני"ל.

והרמב"ם (פ"ו דתרומות) כתב וז"ל: זר שאכל תרומה בזדון וכו' ולוקה על אכילתה ואינו משלם דמי מה שאכל שאינו לוקה ומשלם וכו'.

והא דבגזלה משלם ולא לקי משום דגלי קרא דושלם אותו בראשו. אי"כ לפמשי"כ הרמב"ם דחובל בחבירו ביוהכ"פ משלם וכסברא דלעיל, אי"כ הי"נ בגזלה דגלי קרא דממונא משלם, גם היכא שיזדמן עוד לאו כמו הכא באוכל תרומה בזדון, נימא ג"כ שישלם ולא ילקה, אולם לפמשי"כ המשלי"מ שם, דאוכל תרומה בזדון, לוקה ואינו משלם, ולכאורה הרי נתחייב בממון בעד התרומה משעת הגבהה, ונתחייב מלקות כשאכלו, וכתב המשלי"מ שם דהרמב"ם מייירי בתחב לו חבירו בבית הבליעה, ואיכא חיוב מלקות דתרומה והתשלומים של הנאה באים כאחת, ולכן כתב הרמב"ם דלקי ואינו משלם, וכיון דהתשלומין אינם עבור גזל אלא עבור ההנאה, ותשלומין אלו, דמה שנהנה, לא גלי קרא דמשלם ואינו לוקה (והיינו דתשלומי הנאה, לא גלי קרא דמשלם במקום שיש מלקות – אמרי משה סימן ל).

ומקשים על הרמב"ם מסוגיא דכתובות (לב,א) דאמר רבי יוחנן דאפילו תימא בנערה, כאן דאתרו ביה (לכן איכא מלקות) ופוטר את הממון והיכא דלא אתרו ב"י משלם ולא לקי, בנוגע לקושיית הגמ' שם, אמאי משלם קנס בבא על אחותו, והרי איכא מלקות, ואיך לקי ומשלם, ור"י מיישב שם, דמתני' בכתובות שם, דאיכא בכה"ג קנס, בדלא אתרו ביה משום אחותו. וס"ל לריו"ת דחייבי מלקות שוגגין וממון חייב ממון. וקשה, הרי בחובל גלי רחמנא דממונא משלם, מלקא לא לקי, גם בחובל ביוהכ"פ וכנ"ל לפי הרמב"ם, והכא גבי קנס דאונס ומפתה, הרי איכא בושת ופגם והוי חובל, אי"כ אפילו בהתרו ב"י משום אחותו, ישלם ולא ילקה, כיון דאיכא התם ממון דחבלה, ויפטור המלקות דאחותו.

ובע"כ צ"ל דהא דגלי קרא דחובל משלם ולא לקי היינו דלאו דחבלה קליש, ומשום דהלאו הותר מכללו בב"ד, משא"כ בלאו דעריות, אפי' דהממון הוי חבלה, מ"מ מילקי לקי. וכן בחובל ביוהכ"פ. אבל לפי הרמב"ם קשה (מנ"ח, הגרעק"א ועוד).

ואפשר ליישב לפי פסק הרמב"ם (פ"ה מחובל) דנזק וצער אינו משלם עפ"י עצמו, ולכאורה הרי תשלומי נזק וצער לאו קנסא הוא ואמאי אינו משלם עפ"י עצמו, זאת ועוד, הה"מ תמה בזה דשנינו (סוף פ' אלו נערו) דפגם

משלם עפ"י עצמו, האומר פתיתי בתו של פלוני משלם בו"פ עפ"י עצמו, וכן פסק הרמב"ם (פ"ב מהל' נערה בתולה).

ומתוך האו"ש שם, דנזק בחובל בחבירו, אינו הפסד ממון, אלא היזק עצמו (והנחבל אינו עומד להימכר) ולכן לא חשוב ענין ממוני, ולכן אינו משלם עפ"י עצמו ודמי לקנס (מיהו אינו דומה ממש לקנס, דבקנס ממש, אם מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור, והלכה כרב בזה, דההודאה לא רק שאינה מחייבת כמו בכל ממון, אלא אף פוטרת ולכן אפי' אם באו עדים פטור, אבל בנזק דחובל, דמי לקנס בזה שאינו משלם עפ"י עצמו, אולם אם יבואו עדים אח"כ יתחייב).

ויש לציין, דאפילו להלכה ששמין נזק בעין הניזק, מ"מ כל עיקרו של תשלומי "נזק" בחובל הוא לא בעד הפסד הממון אלא בתורת כופר האבר של המזיק, שהיו ב"ד צריכים לחסר, כלומר, עין תחת עין פרושו "ממש" אלא שאמרה תורה ולא תקחו כופר לנפש רוצח ולמזדים מזה אבל אתה לוקח כופר לראשי אברים. וכן הוא לשון הרמב"ם (הל' חובל ומזיק פ"א ה"ג) ולכן בהודאה, הרי אי אפשר להעניש אותו ולהוציא העין ממש, כי אין הוא בעל דבר על עינו, דאין לאדם רשות על גופו כלל, ולכן א"י להתחייב בכופר העין משא"כ פגם של אונס ומפתה דתחלת חיובו הוא רק ממון, ומהני הודאתו להתחייב בבו"פ עפ"י עצמו.

ולאור הני"ל, אונס ופיתוי, אין זה בגדר חובל דריבתה התורה בחובל דמשלם ולא לקי אלא היזק ממון, וקיי"ל דבכה"ת כולה (חוץ מחובל ועדים זוממין) כל הלוקה אינו משלם כריו"ח כתובות שם. והמני"ח (מצוה מט) מסתפק אם באונס ומפתה איכא משום לאו דבל יוסיף.

¹ מו"ר שליט"א הפנה בענין זה למאמרו של הרב ש"י זיין "משפט שיילוק לאור ההלכה" בתוך ספרו "לאור ההלכה". ויש לציין לדברי הרמב"ם במו"ח ח"ג פ"מ. (הערת עורך).